

UDK:378.035

Mohim BOBOYEVA,
Toshkent davlat transport universiteti mustaqil tadqiqotchisi
E-mail:mohimboboeva@gmail.com

Falsafa fanlari doktori, professor J.Ramatov taqrizi asosida

PHILOSOPHICAL-METHODOLOGICAL ANALYSIS OF THE BEHAVIOR OF THE STATE AND SOCIETY IN ENSURING ENVIRONMENTAL STABILITY IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE

Annotation

In this article, after the independence of Uzbekistan in 1991, the country faced serious problems in the environmental sphere due to political instability and economic crisis. However, since then, certain steps have been taken to improve the environmental situation. Legislation aimed at ensuring the protection of the environment has been passed. National conservation activities of the Republic of Uzbekistan are being added to the work of extensive and comprehensive cooperation with other countries and international organizations. Comments are made on the contribution of many different international treaties and agreements governing various aspects of Environmental Protection and rational use of nature to the development of the country.

Key words: environmental sustainability, priorities for ensuring environmental sustainability, strategy, waste, environmental protection, sustainability.

ФИЛОСОФСКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПОВЕДЕНИЯ ГОСУДАРСТВА И ОБЩЕСТВА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

Аннотация

В данной статье говорится, что после обретения Узбекистаном независимости в 1991 году страна столкнулась с серьезными проблемами в экологической сфере из-за политической нестабильности и экономического кризиса. Однако с тех пор были предприняты определенные шаги для улучшения экологической ситуации. Приняты законодательные акты, направленные на обеспечение охраны окружающей среды. Национальные природоохранные мероприятия Республики Узбекистан сопровождаются работой по широкому и всестороннему сотрудничеству с другими государствами и международными организациями. Приводятся соображения о вкладе в развитие страны множества различных международных договоров и соглашений, регулирующих различные аспекты охраны окружающей среды и рационального природопользования.

Ключевые слова: экологическая устойчивость, приоритеты обеспечения экологической устойчивости, стратегия, отходы, охрана окружающей среды, устойчивость.

MUSTAQILLIK DAVRIDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA DAVLAT VA JAMIYATNING XATTI-HARAKATLARINI FALSAFIY-USLUBIY TAHLIL QILISH

Annotatsiya

Ushbu maqolada 1991 yilda O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng, mamlakat siyosiy beqarorlik va iqtisodiy inqiroz tufayli ekologik sohada jiddiy muammolarga duch keldi. Biroq, o'shandan beri ekologik vaziyatni yaxshilash uchun muayyan qadamlar qo'yildi. Atrof muhitni muhofaza qilishni ta'minlashga qaratilgan qonun hujjatlari qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasining tabiatni muhofaza qilish borasidagi milliy tadbirlarni boshqa davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan keng va har tomonlama hamkorlik qilish ishi bilan qo'shib olib borilmoqda. Atrof muhitni muhofaza qilish va tabiatdan oqilona foydalanishning turli jihatlarini tartibga soluvchi ko'plab xilma – xil xalqaro shartnomalar va bitimlarining mamlakat taraqqiyotiga qo'shgan hisssasi haqida mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: ekologik barqarorlik, ekologik barqarorlikni ta'minlash ustuvor yo'nalishlari, strategiya, chiqindi, atrof – muhit muhofazasi, barqarorlik.

Kirish. Ekologik barqarorlik Yer yuzining hamma burchaklarida ham dolzarb. Faqat uning keskinlik darajasi dunyoning turli mamlakatlarida va mintaqalarida turlichadir. O'zbekiston hududida qattiq maishiy chiqindilar 230 dan ortiq shahar va qishloq axlatxonalarida mavjud. Ularda taxminan 30 million kub metr axlat to'planadi. Ular asosan stixiyali ravishda, jo'g'rofiy, geologik – gidrogeologik va boshqa shart – sharoitlarni kompleks o'rganmay turib tashkil etilgan. Ularda qattiq maishiy chiqindilarni zararsizlantirish va ko'mib tashlash ibtidoiy usullar bilan amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, respublikaning yirik shaharlarida maishiy chiqindilarni ishlatish va zararsizlantirish sohadagi murakkab vaziyat vujudga kelgan. Respublikada hali – hanuz maishiy chiqindilarni sanoat usulida qayta ishlash masalasi hal qilinmagan. Yagona Toshkent maishiy chiqindilar tajriba zavodi 1991 yildagina ishlay boshladi.

Ekologik barqarorlik O'zbekiston uchun, umuman butun Markaziy Osiyo mintaqasi uchun naqadar yuqori ekanligini hisobga olgan holda hukumat va davlat atrof muhitni himoya qilish, tabiiy zaxiralardan oqilona foydalanish masalalariga juda katta etibor berilmoqda. Atrof muhitni muhofaza qilishni ta'minlashga qaratilgan qonun hujjatlari qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasining tabiatni muhofaza qilish borasidagi milliy tadbirlarni boshqa davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan keng va har tomonlama hamkorlik qilish ishi bilan qo'shib olib borilmoqda. Atrof muhitni muhofaza qilish va tabiatdan oqilona foydalanishning turli jihatlarini tartibga soluvchi ko'plab xilma xil xalqaro shartnomalar va bitimlar tuzildi.

O'zbekiston MDH davlat boshliqlarining 1992 yil 8 fevralda imzolagan Bitimiga muvofiq tuzilgan MDH mamlakatlariga ana shu ekologik Kengashi doirasida

hamkorligi a'zo davlatlarning atrof muhitni muhofaza qilish sohasida kelishib olingan, muvofiqlashtirilgan sa'y – harakatlar qilish maqsadini ko'zlaydi. 1997 yilda 2005 yilgacha atrof muhitni muhofaza qilish va tabiiy zaxiralardan foydalanish bo'yicha davlat dasturi qabul qilindi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. O'zbekiston Respublikasining hozirgi davri, bundan keyingi taraqqiyoti va istiqboli hamda mustaqilligining ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, madaniy-ma'naviy sohani taraqqiyoti, insonlarning ertangi kunga ishonch tuyg'usini rivojlantirish doimo jamiyatning eng dolzarb muammolaridan bo'lib kelgan. Insonlarga munosib kelajakni ta'minlab berishda shubhasiz ekologik barqarorlikni ta'minlash ustuvor vazifa sanaladi. Barqarorlik bu ayni sohadagi ehtiyojlar va takliflarning mutanosibliigi hisoblanadi. Vazkur soha adabiyotlar tahlili xususida to'xtalganda, sohaga oid qonun hujjatlari, davlat dasturlari, Prezident farmonlari va murojaatlari asosiy manbalar hisoblanadi. Jumladan "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida", "Atrof muhit va ekologiya muhofaza to'g'risida", "O'zbekistonni barqaror rivojlanish milli strategiyasi", "Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasini o'zgartirish hamda vakolatli davlat organi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari, 2017-2021 yillarga mo'ljallangan O'zbekistonni yanada rivojlantirish to'g'risida Harakatlar strategiyasi, 2022 – 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi taraqqiyot strategiyasi shular jumlasidandir.

Mazkur qonun va qonun osti hujjatlarini qabul qilishdan va ijroga yo'naltirishdan ko'zda tutilgan asosiy maqsad insonlar uchun munosib turmush sharoitlarini yaratish, aholi forovonligini oshirish va mamlakatda kambag'allik va qashshoqlikka qarshi kurash tashkil qiladi. Bu jarayonda ekologik barqarorlikka yo'naltirilgan sohaga oid yangiliklarni joriy qilish mamlakatni jahon standartlariga munosib rivojlangan davlatlar qatoriga qo'shilishiga munosib hissa bo'ladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Sohaga oid tadqiqot metodlaridan maqola davomida kuzatish, qiyosiy tahlil qilish, dialektik va tizimli yondashuv, qiyosiy va juz'iy baholash, solishtirma va omilli tahlil qilish usullaridan foydalanildi. Jumladan: Mustaqillikning datslabki kunlaridan boshlab O'zbekiston sharoitidagi muammolar sifatida quyidagilar keltirib o'tilgan:

1. Yerning cheklanganligi va uning sifat tarkibi pastligi.

2. Suv zaxiralarning, shu jumladan yer usti va yer osti suvlarining keskin taqchilligi hamda ifloslanganligi.

3. Orol dengizi

4. Havo bo'shlig'ining ifloslanishi

2004 yilda O'zbekiston mintaqada atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanish bo'yicha milliy dasturni qabul qilgan birinchi davlatlardan biri bo'ldi. Ushbu dastur doirasida havo va suvning ifloslanishini nazorat qilish, o'rmonlarning kesilishini oldini olish va qo'riqxonalarni muhofaza qilish bo'yicha ixtisoslashtirilgan tashkilotlar tashkil etildi. Jamiyatning o'zgarishi-bu ma'lum bir jamiyat ichidagi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy tuzilmalar va institutlar, mafkuralar va madaniyatlarining o'zgarishi jarayoni. Bunday o'zgarishlarga siyosiy, iqtisodiy yoki ijtimoiy sabablar, voqealar va mafkuraviy o'zgarishlar sabab bo'lishi mumkin. Ko'pgina hollarda, jamiyatning o'zgarishi chuqur oqibatlariga olib keladi va yangi tizimlarning yaratilishiga va madaniyat, ta'lim, hukumat siyosati va boshqalar bilan bog'liq masalalarda sezilarli o'zgarishlarga olib keladi.

Tahlil va natijalar. Sohadagi tub transformatsiyalarni amalga oshirishdagi muhim qadamlardan biri 2019 yilda ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish vazirliklari tashkil etildi va atrof-muhit ifloslanishini kamaytirish va tabiiy resurslardan barqaror foydalanishga qaratilgan qonunlar qabul

qilindi. Shu bilan birga, O'zbekistonni barcha tirik mavjudotlar uchun toza va xavfsizroq qilish uchun barcha darajalarda ko'proq harakat talab etiladi.

Tabiatni muhofaza qilish - bu ekologiya sohasidagi inson faoliyatini kuchaytirish orqali atrof-muhitni muhofaza qilish va biologik xilma-xillikni saqlashga qaratilgan chora-tadbirlar majmui. Qabul qilingan usullarga quyidagilar kiradi:

1. Tabiatni muhofaza qilish-bu suv resurslari, o'rmonlar va hayvonot dunyosi kabi tabiiy resurslarni saqlashga qaratilgan chora. Bu chorada biz ko'proq resurslarni shu holda saqlab qolishga harakat qilishimiz zarur. Ularni o'rni muqobil variantlarni tanlash lozim. Masalan, suv resursini qishloq xo'jaligida o'simliklarning kam suv istemol qiladigan va suvsizlikka bardoshli navlarini yaratish. Bunga yana energiya manbalaridan foydalanishda muqobil variantlarni tanlashni ham ko'rishimiz mumkin. Masalan, quyosh, shamol, gidroenergetika, geotermal manbalar, biogaz, biomassa. Yana, qayta tiklash dasturlari tomonidan qayta tiklanadigan o'rmonlarni noqonuniy kesishni taqiqlash, atrof-muhitni muhofaza qilishga xizmat qiladigan texnologiyalarni takomillashtirish, shuningdek chiqindilarni yo'q qilish va qayta ishlash uchun yangi texnologiyalarni ishlab chiqish, tabiiy hududlarni inson aralashuvidan saqlash va himoya qilish maqsadida qo'riqlanadigan hududlar va milliy bog'lar, himoyalangan tabiiy rezervatlar tashkil etish.

2. Qayta tiklash va tiklash - bu inson faoliyati natijasida yo'q qilingan yoki zarar ko'rgan ekotizimlarni tiklashga qaratilgan choralar hisoblanadi. Antropogen ta'sir natijasida yuzaga kelgan falokatlar va buzilgan ekotizimlarni va turlar populyatsiyasini tiklash jarayoni. Bunda misol uchun "O'zbekiston qizil kitob"iga kiritilgan ayrim qushlar va o'simliklar, hayvonlarni ko'paytirishni olsak bo'ladi. Buni qanday ijtimoiy jihati bor deyilishi mumkin. Ayni tabiatdagi har bir narsa tabiatda ma'lum bir vazifani bajaradi. Ya'ni tabiat zanjirining bir qismini tashkil etadi.

3. Yashash maydoni-bu hayvonlarning yashash maydonini, bonajni va boshqa biologik jamoalarni odamlarning halokatli ta'siridan himoya qilishga qaratilgan chora. Har bir turning o'zining yashash maydonini tashkil qilishimiz va shuni muhofaza qilish lozim.

4. Havo va suvning ifloslanishi atmosfera, er usti suvlari va er osti suvlarining ifloslanishini cheklashga qaratilgan usuldir. Bu usulda shubhasiz antropogen ta'sir kuchli hisoblanadi. Havoni ifloslanishini kamaytirishda gaz chiqindilarini kamaytirish (carbonat angidrid, nitrat, vodorot sulfid, tionit, uglevod, is) va tabiiy resurslardan foydalanish jarayonini samaradorligini oshirish.

5. Ekologik ta'lim va axborot - bu ekologik muammolarga ongli munosabatni shakllantirish va jamoatchilikni tabiatni muhofaza qilish zarurligi to'g'risida xabardor qilishga qaratilgan chora. Bu ta'limni jamiyatning har bir bo'g'inidan boshlash va bu jarayonda maqsadli va bahamjihat harakat qilish lozim.

6. Ekologik monitoring ekotizimlarning holatini va yashash maydonidagi o'zgarishlarni kuzatishga imkon beradi. Monitoring ma'lumotlari hayvonlarning asosiy tahdid manbalariga ta'sirini oldini olish uchun ishlatilishi mumkin, shuningdek, hayvonlarning yashash sharoitlarini yaxshilash va ularning yashash joylarini saqlash bo'yicha ilmiy dasturlarni ishlab chiqishda yordam beradi.

Tabiatni muhofaza qilish ekologik barqarorlikni saqlashda muhim rol o'ynaydi va kelajak avlodlar uchun atrof-muhitni muhofaza qilishga imkon beradi. Tabiatni muhofaza qilish bizning sivilizatsiyamizning vazifasidir va uni amalga oshirish har birimizga bog'liq, shuning uchun biologik va ekologik xilma-xillikni saqlash uchun tabiiy resurslardan foydalanishning oqilona tamoyillariga rioya qilish muhimdir.

O'zbekiston so'nggi yillarda ekologik ahvolini yaxshilash va ekologik barqarorlikka erishish uchun katta sa'y-

harakatlarni amalga oshirdi. Bu sohada mamlakatning ba'zi yutuqlari:

1. Mamlakat Parij iqlim kelishuvini imzoladi va issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish bo'yicha milliy harakat dasturini qabul qildi.

2. O'zbekiston quyosh va shamol energiyasi kabi qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish bilan shug'ullanadi. Masalan, Markaziy Osiyodagi birinchi 100 megavatt quvvatga ega quyosh elektr stantsiyasi qurildi.

3. Tozalash inshootlarini modernizatsiya qilish bo'yicha loyihalar amalga oshirildi Daryo va ko'llarda suv sifati nazorat qilinadi.

4. Shaharlarda daraxt ekish va bog'lar yaratish ishlari olib borilmoqda va shaharlarda havo ifloslanishiga qarshi choralar ko'rilmogda.

5. Biologik xilma-xillikni saqlash va qo'riqxonalar, milliy bog'lar va boshqalar kabi tabiiy resurslarni saqlash choralari ko'rildi.

Ushbu yutuqlar O'zbekiston mamlakatda ekologik barqaror rivojlanishga erishish yo'lida faol ish olib borayotganini ko'rsatmoqda.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, sohaga oid ma'lumotlar vamuammolarni chuqur tahlil qilgan holda ekologik barqarorlikni ta'minlashning ustuvor yo'nalishi deb quyidagilarni belgilash mumkin:

Tegishli texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy qilish. Qishloq, o'rmon va boshqa xo'jalik tarmoqlaridagi tabiiy jarayonlarning keskin buzulishiga olib keladigan barcha zaxarli kimyoviy moddalarni qo'llash ustidan qattiq nazorat o'rnatish. Qayta tiklanadigan zaxiralarni qayta ishlab chiqarishning tabiiy ravishda kengayishini ta'minlagan hamda qayta tiklanmaydigan zaxiralarni qa'iy mezon asosida istemol qilgan holda tabiiy zaxiralarning hamma turlaridan oqilona foydalanish darkor. Katta katta hududlarda tabiiy sharoitlarni tabiiy zaxiralardan samarali va kompleks foydalanishni ta'minlaydigan darajada aniq maqsadga qaratilgan, ilmiy asoslangan tarzda o'zgartirish (daryolar oqimini tartibga solish hamda suvlarni bir havzadan ikkinchisiga tashlash, yerning namini qochirish, suv chiqarish tadbirlarini va boshqalarni amalga oshirish) lozim. Jonli tabiatning butun tabiiy genofondini madaniy ekinlar va hayvonlarning yangi turlarini ko'paytirish hisobiga boshlang'ich baza sifatida saqlab qolish kerak. Shaharsozlik va tumanlarni rejalashtirishning ilmiy asoslangan, hozirgi zamon urbanizatsiyasining barcha salbiy oqibatlarini bartaraf etadigan tizimini joriy etish yo'li bilan shaharda va boshqa aholi punktlarida aholining yashashi uchun qulay sharoit yaratish. Ekologik kulfatlar chegara bilmasligini nazarda tutgan holda jahon jamoatchiligi e'tiborini mintaqaning ekologik muammolariga qaratish lozim.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-kitob, Toshkent: "O'zbekiston", 2018,-B. 252.
2. Mirziyoyev Sh. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 17 b.
3. I.Karimov "O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari" – T. O'zbekiston. 1997 yil, 19 b
4. Mamashokirov S. "Vahimami yoki haqiqat". – T. "Iqtisod - moliya", 2012 y. 28 b
5. Cris Pak "Terraforming ecopolitical Transformations and Environmentalism in Science Fiction" Liverpool University Press. 2016 20-78 pg
6. O'.Tilabov "Global barqaror taraqqiyot tizimida ekologik partiyalar faoliyatini takomillashtirish strategiyasi", - T. "Renesans", 2020 y. 3,8,71,79,98 b
7. S.Mamshokirov, S.Usmonov "Barqaror taraqqiyotning ekologik xavfsizlik masalalari" – T.: Ma'naviyat, 2008. 250 b